

پاسخ امام سجاد(ع) به چپستی مکارم اخلاقی

یک کارشناس قرآنی با بیان اینکه دعای بیستم صحیفه سجادیه پاسخ امام سجاد(ع) به چپستی مکارم اخلاقی است...

یک کارشناس قرآنی با بیان اینکه دعای بیستم صحیفه سجادیه پاسخ امام سجاد(ع) به چپستی مکارم اخلاقی است، گفت: امام سجاد(ع) به ما می آموزند تا از خداوند متعال بخواهیم بالاترین درجه ایمان، بهترین درجه نیت، با فضیلت ترین درجه یقین و بهترین اعمال را به ما الهام کند.

افشارامروز، هفتم شعبان المعظم، سالروز میلاد امام سجاد(ع) و روز صحیفه سجادیه است. امام سجاد(ع) در طول عمر بابرکت خود صحیفه سجادیه را که شامل ۵۴ دعاست، از خود به یادگار گذاشتند. این کتاب پس از قرآن و نهج البلاغه مهمترین میراث مکتوب شیعه به حساب می آید و به نام های خواهر قرآن و «انجیل اهل بیت(ع)» نیز مشهور است. صحیفه مانند قرآن و نهج البلاغه از نظر فصاحت و بلاغت مورد توجه قرار گرفته است.

یکی از دعاهای معروف صحیفه، دعای مکارم الاخلاق است. امام سجاد(ع) در این دعا به مبانی اصیل اخلاقی در اسلام اشاره کرده است.

در فراز اول دعای بیستم صحیفه سجادیه آمده:

«يَسْمُ اللّٰهُ الرَّحْمٰنَ الرَّحِيْمَ

به نام خدا که رحمتش بسیار و مهربانی&rlm؛اش همیشگی است

اللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَّ آلِهِ، وَّ بَلِّغْ يٰاِيْمَانِيْ اَكْمَلَ الْاِيْمَانِ، وَّ اجْعَلْ يٰقِيْنِيْ اَفْضَلَ الْيَقِيْنِ، وَّ اِنَّهٗ يَنْبِيْتِيْ اِلٰى اَحْسَنَ النَّبِيَّاتِ، وَّ يَعْمَلِيْ اِلٰى اَحْسَنَ الْاَعْمَالِ.

بار خدایا بر محمد و آلش درود فرست، و ایمانم را به درجه کامل ترین ایمان رسان، و یقینم را برترین یقین گردان، و نیتم را به بهترین نیت ها منتهی ساز، و کردارم را به بهترین کردار ها تبدیل کن».

حجت الاسلام سیدجواد بهشتی، کارشناس قرآنی به تشریح مبانی این دعای نورانی برای مخاطبان ایکن پرداخته است که در ادامه می بینید و می خوانید.

افشار

«در این فرصت کوتاه قصد داریم تا در رابطه با امام سجاد(ع) که دو میراث بزرگ یعنی رساله حقوق شامل ۵۰ حق با ریشه حق خدا و صحیفه سجادیه شامل ۵۴ دعای درس آموز را برای جامعه بشر به یادگار گذاشته اند، صحبت کنیم.

مردم ما با صحیفه سجادیه به صورت اجمالی آشنایی دارند اما کمتر به مطالعه آن می پردازند و کتاب صحیفه معمولاً در قفسه کتابخانه ها به جای مانده است. امروز نیازمند آن هستیم تا این کتاب نورانی را به متن زندگی وارد کنیم. طولانی ترین دعای صحیفه سجادیه، دعای بیستم و موضوع آن نیز مکارم الاخلاق یعنی همان رسالت پیامبر(ص) است.

پیامبر اکرم(ص) فرمودند: «إِنِّي بُعِثْتُ لِأَتَمِّمَ مَكَارِمَ الْأَخْلَاقِ؛ به راستی که من برای به کمال رساندن مکارم اخلاق مبعوث شده ام». از امامان معصوم(ع) سؤال می کردند، مکارم اخلاقی که پیامبر(ص) برای آن به رسالت برگزیده شده است، چیست؟ معصومین(ع) به این سؤال پاسخ می دادند. دعای مکارم الاخلاق در حقیقت یکی از پاسخ های امام سجاد(ع) به این پرسش است. مکارم الاخلاق دعایی است که بلندی ها و بزرگی های اخلاق بشری که انسان را به خدا نزدیک می کند را شرح داده است. کسانی که این دعا را تفسیر کرده اند، آن را به ۲۲ فراز تقسیم کرده اند.

جا دارد گفته شود که ممکن است افرادی به دنبال این دعا بوده و صحیفه سجادیه را پیدا نکنند. در پایان مفاتیح الجنان که امروز در

تمامی خانه ها و مساجد وجود دارد، دعای مکارم الاخلاق آمده است. متأسفانه کمتر کسی این دعا را می خواند، در شرایطی که باید امثال این دعا را به دستور کار خود در زندگی وارد کرده و آن را در طول سال برای تربیت خود مطالعه کنیم. با این کار در حقیقت به پیامبر(ص) برای تربیت خود و اطرافیان کمک کرده ایم و رسالت مهم ایشان که «يُرَكِّبُهُمْ وَيَعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ؛ پاکشان کرده و کتاب و حکمت به آنان بیاموزد» را به جای آورده ایم.

توصیه می کنم که مردم هر روز حداقل یک فراز از این دعا را مطالعه کنند. مرحوم فلسفی و حجت الاسلام قرائتی این دعا را به خوبی شرح کرده اند. امام زین العابدین(ع) در صحیفه غالباً دعاهای خود را با صلوات آغاز کرده اند. صلوات نوعی قدردانی از پیامبر(ص) است و با ذکر آن این معنی به یاد آورده می شود که ما قدردان پیامبر(ص) که زحمات زیادی را در راه رسالت خود به دوش کشیدند، هستیم. صلوات دعای مستجابی است که به ما در حدیث سفارش شده تا در آغاز و پایان خواسته های خود، دعاها را با صلوات تزئین کنیم.

فراز اول دعای مکارم الاخلاق نیز با صلوات آغاز شده و با صلوات نیز به پایان می رسد. این فراز دارای چهار قسمت ایمان، یقین، نیت و عمل است. کمالات انسانی که از سوی ادیان آسمانی راهگشا بوده و به انسان نشان داده شده است، شامل طیف هایی هستند که درجاتی دارند. ایمان، یقین، نیت و عمل نیز دارای درجات خود هستند.

امام سجاد(ع) در این فراز به ما می آموزد که به درجات پایین قناعت نکنیم. خداوند در انسان ظرفیتی قرار داده که باید درجات بالا را از او بخواهیم. امام سجاد(ع) به ما می آموزد تا از خداوند متعال بخواهیم بالاترین درجه ایمان، بهترین درجه نیت، با فضیلت ترین درجه یقین و بهترین کارها را به ما الهام کند. لذا امام سجاد(ع) در این فراز چهار قله ایمان، یقین، نیت و عمل را پیش روی ما گذاشته است.

ایمان

از آیات قرآن کریم و احادیث می یابیم که ایمان متفاوت است؛ یعنی برخی ایمان ها ایمان لحظه ای هستند یعنی ممکن است خطری برای انسان پیش آید و او یاد خدا کند و پس از رفع خطر دوباره از یاد خدا غافل می شود. ایمان دیگر، ایمان سطحی است که عمقی ندارد. «وَلَمَّا يَدْخُلُ الْإِيمَانُ فِي قُلُوبِكُمْ؛ ایمان به دل های شما نفوذ نکرده است».

ایمان دیگر، ایمان تاکتیکی است. ۱۲ نفر از یهودیان تصمیم گرفتند که صبح مسلمان شده و عصر دست از اسلام بردارند تا هم انگیزه مسلمان شدن را در یهودیان کاهش دهند و هم مسلمانان را به تردید بیندازند. آن ها ظاهراً ایمان آوردند «آمِنُوا بِالَّذِي أُنزِلَ عَلَيَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَجَهَ النَّهَارَ وَآكْفَرُوا آخِرَهُ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ؛ و جماعتی از اهل کتاب گفتند در آغاز روز به آنچه بر مؤمنان نازل شد ایمان بیاورید و در پایان روز انکار کنید شاید آنان از اسلام برگردند».

ایمان دیگر، ایمان بی عمل است. برخی خدا را قبول داشته و دین را پذیرفته اند، اما نماز نخوانده و انفاق نکرده و از عمل تهی هستند. ایمان دیگری در قرآن آمده است که همان ایمان با هدف مادی است. برای مثال برخی افراد می دانند که چنانچه اعلام کنند مسلمان و یا شیعه هستند، به منافعی دست پیدا می کنند و به همین دلیل ایمان می آورند. «وَمِنَ النَّاسِ مَن يَعْْبُدُ اللَّهَ عَلَى حَرْفٍ فَإِنْ أَصَابَهُ خَيْرٌ اطْمَأَنَّ بِهِ؛ و از مردم کس هست که خدا را به زبان و به ظاهر می پرستد (نه از باطن و حقیقت) از این رو هرگاه خیر و نعمتی به او رسد اطمینان خاطر پیدا کند».

ایمان دیگری که در قرآن بدان اشاره شده، ایمان منافقان است. «وَمِنَ النَّاسِ مَن يَقُولُ آمَنَّا بِاللَّهِ وَيَاوِمَ الْآخِرِ وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ؛ و برخی از مردم می گویند ما به خدا و روز بازپسین ایمان آورده ایم ولی گروندگان راستین نیستند».

مؤمنان حقیقی هیچ کدام از این ایمان های لحظه ای، سطحی، بدون عمل و یا غرض ورزانه را دوست ندارند. آن ها ایمانی نیاز دارند که درجه یک و خالص باشد. «وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنَّا وَإِذَا خَلَوْا إِلَىٰ شَيَاطِينِهِمْ قَالُوا إِنَّا مَعَكُمْ إِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزِئُونَ؛ و چون با کسانی که ایمان آورده اند، برخورد کنند می گویند ایمان آوردیم و چون با شیطان های خود خلوت کنند، می گویند در حقیقت ما با شما ایمان ما فقط آنان را ریشخند می کنیم».

ایمان دیگری در قرآن آمده که از آن به عنوان ایمان خیالی یاد می شود. «برخی گمان می کنند که ایمان آورده اند». ایمان دیگر، ایمان گزینشی است یعنی برخی تمام اسلام را قبول ندارند و فقط بخشی از آن را می پذیرند که این ایمان عین کفر است. «تَوَمَّنْ يُعِصِرُ وَيَكْفُرُ يَبْغِضُ؛ ما به بعضی ایمان داریم و بعضی را انکار می کنیم». ایمان دیگری که در کتاب اصول کافی بدان اشاره شده، ایمان عاریه است. زمانی که فرشته قبض روح به سراغ افرادی می رود که ایمان عاریه ای دارند، این افراد هرچه تلاش می کنند، نمی توانند ایمان خود را بیان کنند. ما از خدا اکمل الایمان را می خواهیم. امام صادق(ع) فرمودند که ایمان ۱۰ درجه دارد. سلمان فارسی این درجات ۱۰ گانه را طی کرده بود.

یقین

فراز دوم این دعای نورانی، یقین است. بزرگان دین مثالی زده اند. گاهی افراد ایستاده اند و از دور دودی را مشاهده می کنند و این گونه می فهمند که در آن ناحیه آتش وجود دارد. سپس، حرکت کرده و خود را به منطقه می رسانند و آتش را با چشمان خود مشاهده می کنند که در حال سوزاندن خانه ای است. مردم وارد خانه می شوند تا افراد محصور در آتش را نجات دهند و این بار سوزش آتش را به خوبی لمس می کنند. این سؤال پیش می آید که انسان هایی که به جهنم ایمان دارند، در کدام یک از این درجات حضور دارند. یعنی مانند کسی هستند که دود را دید؟ یا کسی که آتش را مشاهده کرد و یا کسی که آتش را احساس کرده است؟

ما از خداوند متعال درخواست می کنیم که برترین یقین را نصیب ما کند. پیامبر(ص) صبحگاهی به جوانی برخورد کردند که رنگ پریده بود و از او سؤال کردند که شب را در چه حالی به صبح رساندی؟ جوان پاسخ داد که در حال یقین. پیامبر(ص) فرمودند یقین علامتی دارد و علامت تو چیست؟ جوان پاسخ داد علامت من این است که دیشب را نخوابیدم. پیامبر(ص) فرمودند آری! تو راستگو هستی. ما باید چنین یقینی را از خدا بخواهیم. در حدیث آمده است: «امام سجاد(ع) بعد از نماز مغرب همچنان می نشست و از خدا یقین طلب می کرد. امام صادق(ع) فرمودند که «چیزی عزیزتر و کمیاب تر از یقین پیدا نمی شود.»

در حدیث می خوانیم که «عمل دائم و اندک همراه با یقین نزد خدا بهتر است از عمل زیاد با غیر یقین». ترس از تخلف، ترس حرص به دنیا، جمع کردن توشه برای آخرت، خوب عبادت کردن، تسلیم در پیشگاه خدا همگی از نشانه های یقین هستند.

نیت

در احادیث به ما آموخته اند که نیت از عمل مهمتر است. انگیزه و نیت ها همواره تعیین کننده هستند. ممکن است فردی را به دلیل زیبایی به رفاقت انتخاب کنیم. فردی نیز ممکن است یک شخص را به دلیل خوش خطی، پولدار بودن، مسجدی بودن و ... به دوستی برگزیند که هر کدام نیت و انگیزه ای از این عمل دارند. در زمینه ازدواج نیز افراد نیت مختلفی دارند. برخی علاقه دارند تا با زیبارویان، برخی با پول دارها و برخی نیز با هنرمندان و برخی با اندیشمندان و دین داران ازدواج کنند.

باید از خداوند متعال بخواهیم تا نیت و انگیزه های ما را با انگیزه ای آسمانی قرار دهد. در قیامت تمامی انسان ها از یکدیگر جدا می شوند به جز متقین و صاحبان تقوا. ارتباطات متقین پایدار می ماند.

عمل

در بخش پایانی این فراز، از خدا می خواهیم که اعمال ما را عملی الهی قرار دهد. در آیه اول سوره مبارکه ملک آمده است: «تَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ؛ بزرگوار و خجسته است آنکه فرمانروایی به دست اوست و او بر هر چیزی تواناست». همچنین، در آیه دوم این سوره مبارکه نیز آمده است: «الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيُبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا وَهُوَ الْعَزِيزُ الْعَقُورُ؛ همانکه مرگ و زندگی را پدید آورد تا شما را بیازماید که کدامتان نیکوکارترید و اوست ارجمند آمرزنده».

ما در این دعا از خداوند متعال می خواهیم که به ما کمک کند تا خوب عمل کرده و از فرصت جوانی و سلامتی، اندیشه و وجدان به خوبی استفاده کرده و تن پروری نکنیم. هر کسی در هر حرفه و شغلی که قرار دارد، باید کار خود را به خوبی و درستی انجام دهد. البته این مسئله احتیاج به امداد الهی دارد. درحقیقت اولین فراز دعای مکارم الاخلاق، بلندپروازی را به ما آموزش می دهد تا بهترین ها را از خدا بخواهیم یعنی بهترین، انگیزه، بهترین عمل و بهترین باور را از خداوند درخواست کنیم.

همچنین، در ادامه این دعای نورانی، امام زین العابدین(ع) به می آموزد که با خودی ها، بیگانگان، همسایگان و ... چگونه رفتار کنیم».

گفت وگو از فاطمه بختیاری